

مقدمه‌ای بر اقتصاد تحریم

(مبانی نظری و تاریخچه تحریم در جهان و ایران)

مهدی طغیانی و همکاران

سرشناسه: طغیانی، مهدی، ۱۳۴۰ -

عنوان و نام پدیدآور: مقدمه‌ای بر اقتصاد تحریم (مبانی نظری و تاریخچه تحریم در جهان و ایران) / مهدی طغیانی و همکاران؛ [به سفارش سازمان پدافند غیرعامل کشور، قرارگاه پدافند اقتصادی].

مشخصات نشر: تهران: نیلوفران، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۳۵۲ ص.؛ مصور (رنگی)؛ ۱۵×۱۵ س.م.

شابک: ۷-۷۹-۶۳۹۳-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. [۳۴۴-۳۴۵].

یادداشت: نمایه.

عنوان دیگر: مبانی نظری و تاریخچه تحریم در جهان و ایران.

موضوع: تحریم اقتصادی — تاریخ

موضوع: تحریم اقتصادی — ایران

شناسه افزوده: سازمان پدافند غیرعامل کشور. قرارگاه پدافند اقتصادی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ م ۷ط/۵ HF۱۴۱۳

رده بندی دیویی: ۳۲۷/۱۱۷

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۳۴۲۵۸

نام کتاب: مقدمه‌ای بر اقتصاد تحریم

تدوین: دکتر مهدی طغیانی و همکاران

تهیه کننده: سازمان پدافند غیرعامل کشور / قرارگاه پدافند اقتصادی

انتشارات: نیلوفران

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۳

شابک: ۷-۷۹-۶۳۹۳-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۹	پیش گفتار.....
۱۳	مقدمه.....
۱۴	محدودیت‌های استفاده از تحریم.....
۱۵	انواع تحریم های اقتصادی.....
۱۶	چارچوب تحلیل.....
۱۹	اهداف سیاست خارجی.....
۱۹	متغیرهای اثرگذار بر هزینه های مقاومت و یا تسلیم.....
۲۰	متغیرهای سیاسی.....
۲۰	متغیرهای اقتصادی اثرگذار بر هزینه های تحریم.....
۲۲	روش شناسی.....
۲۳	مدل مازاد مصرف کننده: تخمین هزینه های رفاهی تحریم بر کشورهای هدف.....
۲۳	الف. محاسبه زیان رفاهی تحریم صادرات به کشور هدف.....
۲۶	ب. محاسبه زیان رفاهی تحریم واردات از کشور هدف.....
۲۷	ج. مدل تفصیلی تر برای تحلیل اثرات رفاهی تحریم واردات.....
۳۲	د. تحریم صادرات.....
۳۴	ه. تحریمهای مالی.....
۳۷	مدل جاذبه.....
۳۸	روش منحنی پیشنهاد در تجارت.....
۴۲	مدلهای نظریه بازی.....
۴۴	مفاهیم کلیدی نظریه بازی.....
۴۶	سیاستگذاری اقتصادی و تعادل نش.....
۵۲	بازی تحریم تکراری.....
۵۳	بازی دو مرحله‌ای.....
۵۴	بازی با استراتژی ترکیبی.....
۵۵	محاصره نظامی و تحریم.....
۵۷	تهدید یا تحریم.....
۵۸	شروع و ادامه تحریمها.....
۶۱	تحریمهای چندجانبه: همکاری میان کشورها، کارتهای تحریم و تبانی.....
۶۹	ادامه یا خاتمه تحریم: استراتژی در عمل.....
۷۲	جمع‌بندی رویکرد نظریه بازی به تحریم.....
۷۴	مدلهای انتخاب عمومی: تحریمهای هوشمند.....

۷۹	تحریم از دیدگاه نظریه انتخاب عمومی: بازارهای تحریم
۸۲	گروههای ذینفع در کشور تحریم کننده
۸۵	گروههای ذینفع در کشور هدف
۹۰	اثر «تجمع قوا برای حمایت از پرچم»
۹۲	گروههای ذینفع به چه میزان متقاضی تحریم هستند؟
۹۵	تحریمهای هوشمند: کاهش تناقض سمگری
۱۰۳	ممنوعیتهای مالی و بحرانهای ارزی
۱۰۶	مباحث قانونی تحریمهای هوشمند
۱۰۹	جمعبندی رویکرد انتخاب عمومی به تحریم
۱۱۱	نتیجه گیری: چارچوب تحلیلی عملکرد تحریمها
۱۱۶	الگوی انتظارات تعارضی
۱۱۹	تجربه اول: ممنوعیت غلات
۱۲۷	تجربه دوم: تحریم خط اوله ی گاز
۱۳۲	به کارگیری متغیرها
۱۳۲	اندازه امتیاز
۱۳۴	ماندگاری حادثه تحریم
۱۳۵	هزینه ی فرصت توقف در تحریم
۱۳۶	انتظارات تعارضی دو طرفه ی آینده نگر
۱۳۷	مراودات جدید
۱۴۲	آزمون های آماری HSE
۱۴۳	آزمون اول (دلایل شروع تحریم)
۱۵۰	آزمون دوم(دلایل پیامد های تحریم)
۱۵۴	منابع و مآخذ
۱۵۸	مقدمه
۱۶۱	ماهیت و هدف تحریمهای اقتصادی
۱۶۴	تحریمهای اقتصادی از منظر تاریخی
۱۶۹	تحریمهای اقتصادی در طول جنگ جهانی اول
۱۶۹	الف) لیست سیاه انگلستان و تحریمهای ثانوی
۱۷۰	ب) لیست سیاه آمریکا
۱۷۲	تحریمهای اقتصادی در طول جنگ جهانی دوم
۱۷۳	الف) لیست سیاه انگلستان در طول جنگ جهانی دوم
۱۷۴	ب) لیست سیاه آمریکا
۱۷۸	تحریمهای اقتصادی پس از جنگ جهانی دوم

۱۸۸.....	تحریم‌های اقتصادی قرن بیست و یکم.....
۲۱۷.....	منابع و مآخذ.....
۲۲۰.....	مقدمه.....
۲۲۱.....	تجربه تحریم آرژانتین.....
۲۲۳.....	تجربه تحریم برزیل.....
۲۲۴.....	تجربه تحریم شیلی.....
۲۲۶.....	تجربه تحریم چین.....
۲۲۷.....	تجربه تحریم کامرون.....
۲۲۸.....	تجربه تحریم کلمبیا.....
۲۲۹.....	تجربه تحریم کوبا.....
۲۳۰.....	تجربه ی تحریم السالوادور.....
۲۳۱.....	تجربه تحریم اتیوپی.....
۲۳۲.....	تجربه تحریم گواتمالا.....
۲۳۴.....	تجربه تحریم هائیتی.....
۲۳۵.....	تجربه ی تحریم هند.....
۲۳۷.....	تجربه تحریم اندونزی.....
۲۳۸.....	تجربه ی تحریم عراق.....
۲۳۹.....	تجربه تحریم لیبی.....
۲۴۰.....	تجربه تحریم مالاوی.....
۲۴۱.....	تجربه تحریم میانمار(برمه).....
۲۴۱.....	تجربه ی تحریم نیکاراگوئه.....
۲۴۳.....	تجربه ی تحریم نیجریه.....
۲۴۴.....	تجربه ی تحریم پاکستان.....
۲۴۵.....	تجربه ی تحریم پاناما.....
۲۴۵.....	تجربه ی تحریم پاراگوئه.....
۲۴۶.....	تجربه تحریم پرو.....
۲۴۷.....	تجربه ی تحریم آفریقای جنوبی.....
۲۴۸.....	تجربه ی تحریم کره جنوبی.....
۲۴۹.....	تجربه تحریم سریلانکا.....
۲۴۹.....	تجربه تحریم سودان.....
۲۵۰.....	تجربه تحریم سوریه.....
۲۵۱.....	تجربه تحریم تایوان.....
۲۵۱.....	تجربه تحریم گامبیا.....

۲۵۱.....	تجربه تحریم تایلند.....
۲۵۲.....	تجربه ی تحریم ترکیه.....
۲۵۳.....	تجربه ی تحریم اروگوئه.....
۲۵۳.....	تجربه ی تحریم اتحاد جماهیر شوروی.....
۲۵۶.....	جمع بندی.....
۲۵۷.....	منابع و مأخذ.....
۲۵۹.....	مقدمه.....
۲۶۱.....	تاریخچه تحریم های آمریکا علیه ایران.....
۲۶۳.....	دوره ابتدایی انقلاب و گروگان گیری (۱۹۷۹-۱۹۸۱).....
۲۶۴.....	دوره جنگ ایران - عراق (۱۹۸۱-۱۹۸۸).....
۲۶۶.....	دوره بازسازی (۱۹۹۲ - ۱۹۸۹).....
۲۶۶.....	دوره کلینتون، مهار دوجانبه (۲۰۰۱ - ۱۹۹۳).....
۲۷۰.....	پس از واقعه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱.....
۲۷۱.....	پس از قطعنامه های شورای امنیت.....
۲۷۴.....	تاریخچه ی تحریم های سایر کشورها و نهادها علیه ایران.....
۲۷۴.....	تحریم های اتحادیه اروپا علیه ایران.....
۲۷۵.....	تحریم های سازمان ملل.....
۲۷۹.....	تحریم های سایر کشورها.....
۲۸۱.....	نقش اسرائیل در تحریم آمریکا علیه ایران.....
۲۸۷.....	تحولات سیاست مهار دوجانبه.....
۲۹۰.....	پیامدهای تحریم های اقتصادی علیه ایران.....
۲۹۲.....	عوامل تقلیل دهنده آثار تحریم ها بر ایران.....
۲۹۲.....	الف) تدریجی و دائمی بودن تحریم ها؛.....
۲۹۳.....	ب) وجود درآمدهای نفتی :.....
۲۹۴.....	ج) اتخاذ استراتژی جایگزینی واردات:.....
۲۹۵.....	د) رقابت جهانی :.....
۲۹۶.....	و) عدم همراهی کامل اقتصادهای نوظهور مستقل با تحریم.....
۲۹۷.....	ه) بانکداری برون مرزی.....
۲۹۷.....	عوامل تشدید کننده آثار تحریم های اقتصادی اخیر بر ایران.....
۲۹۸.....	الف) چندجانبه شدن تحریم ها؛.....
۲۹۹.....	ب) بسته شدن بسیاری از مسیرهای دور زدن تحریم ها :.....
۳۰۰.....	ج) محدود شدن دسترسی به نظام مالی بین المللی.....

۳۰۰.....	(د) هدف قرار دادن فروش نفت و کسب درآمدهای نفتی
۳۰۱.....	(و) وابستگی شدید تولید داخلی به فن آوری، مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای خارجی
۳۰۱.....	(ز) وابستگی نظام ارزی کشور به دلار و یورو:
۳۰۱.....	(ه) همزمانی تحریم‌های اقتصادی با آثار ناشی از اجرای طرح تحول اقتصادی:
۳۰۲.....	(ح) تأثیر عدم مدیریت ادراک مردم و افکار عمومی در اثر بخشی تحریم‌ها:
۳۰۵.....	منابع و مأخذ.....
۳۰۷.....	حضرت علی علیه السلام.....
۳۰۷.....	مقدمه.....
۳۰۹.....	مراحل مقابله با تحریم اقتصادی.....
۳۱۱.....	عوامل تعیین کننده اثر بخشی تحریم ها.....
۳۱۳.....	روش های کلی مقابله.....
۳۱۷.....	آثار تحریم ها بر بازارها و متغیرهای کلیدی.....
۳۱۷.....	(۱) آثار تحریم های اقتصادی بر بازارهای اصلی.....
۳۲۱.....	(۲) آثار تحریم های اقتصادی بر متغیرهای کلیدی.....
۳۲۱.....	الف) اثر تحریم ها بر تورم.....
۳۲۳.....	ب) اثر تحریم ها بر بیکاری.....
۳۲۳.....	ج) اثر تحریم ها بر تجارت خارجی.....
۳۲۵.....	د) اثر تحریم ها بر بودجه دولت.....
۳۲۶.....	ه) اثر تحریم ها بر توزیع درآمد.....
۳۲۶.....	منابع:.....
۳۳۰.....	۱- کتاب تحریم اقتصادی: قانون و سیاست عمومی.....
۳۳۲.....	۲- کتاب ایالات متحده و ایران: تحریم‌ها، جنگ‌ها و سیاست مهار دوگانه.....
۳۳۴.....	۳- تحریم اقتصادی، ملاحظه‌ای مجدد.....
۳۳۶.....	۴- تحریم‌های اقتصادی: سیاست بین‌المللی و اقتصاد سیاسی در عمل.....
۳۳۸.....	۵- تحریم‌های اقتصادی و تصمیمات ریاست جمهوری: مدلهایی از عقلانیت سیاسی.....
۳۴۰.....	۶- تحریم ایران: شکست یک سیاست.....
۳۴۱.....	۷- اعمال تحریم‌های اقتصادی: راه حل قانونی یا ابزار نسل کشی؟.....
۳۴۲.....	۸- پارادوکس تحریم‌ها: سیاستمداری اقتصادی و روابط بین‌المللی.....
۳۴۴.....	منابع و مأخذ.....
۳۴۶.....	نمایه.....

پیش گفتار

ادبیات اقتصاد تحریم از جمله شاخه های علمی رشته اقتصاد و اقتصاد سیاسی است که علیرغم تساوی عمر انقلاب با تاریخ آغاز تحریم های اقتصادی، متأسفانه در بین طبقه دانشگاهی، دانشکده های اقتصاد و مردم عادی جایگاهی ندارد. در این سالها سواد تخصصی نخبگان اقتصادی و سواد عمومی مردم عادی نسبت به تحریم، در حد صفر مانده، عملاً هیچ متن آموزشی بسزایی ترجمه یا تالیف نشده، تجارب موفق و شکست احتمالی در این زمینه، مستند و روایت نشده و شاخصی برای اندازه گیری و سنجش آثار و تبعات تحریم در دسترس نیست.

فقدان این "سواد تحریم" منجر شده تا:

- دشمن در عملیات روانی و غیر روانی تحریم موفق شود.
- با اذهان مردم نسبت به چیستی و چرایی تحریم و چگونگی مقابله با آن نتوان باب صحبت گشود.
- برآوردی دقیق از آنچه عارض می شود و می گذرد وجود ندارد. تحریم های وضع شده هیچیک تحلیل هزینه-فایده نمی شوند.
- آینده شناسی نسبت به تحریمها و راه های مقابله با آنها نداریم.
- طی این سی سال عملاً هیچ مقابله به مثلی از سوی جمهوری اسلامی ایران انجام نشده است.

در یک معرفی موجز نمونه هایی از مسائل ادبیات اقتصاد تحریم آورده می شود. بنظر می رسد دقت به این نمونه ها می تواند در بسته های عملیاتی تحریم مفید باشند:

- از ابتدای قرن بیستم تاکنون ۲۰۴ مورد تحریم اقتصادی بین کشورها گزارش شده است که سهم امریکا به عنوان تحریم کننده از این میان ۱۴۰ تحریم است!

- ۴۸ مورد از این تحریم‌ها صرفاً تجاری (اعم از تحریم‌های صادراتی یا وارداتی)، ۵۴ مورد صرفاً تحریم‌های مالی (بیشتر شامل بلوکه شدن حساب و سرمایه) و الباقی تحریم‌های ترکیبی بوده اند. تحریم‌ها برای بالا بردن احتمال دستیابی به اهداف سیاسی و فرهنگی خود، اغلب بصورت ترکیبی اعمال می شوند. بسته تحریم‌هایی که مشتمل بر ابزارهای مالی، بانکی و خدمات حمل و نقل و بیمه ای شوند، بسیار تبعات شدیدی دارند.
- در تاریخ این تحریم‌ها، تنها ۳۴٪ از تحریم‌ها، موفق بوده اند تا هدف تحریم کننده را برآورد سازند. تحریم‌های نفتی در تاریخ که از ۱۹۳۴ با تحریم نفتی آمریکا علیه ژاپن انجام شده، بلا استثناء شکست خورده اند.
- تحریم‌های موفق متوسط بازه زمانی ۴٫۵ سال داشته اند و تحریم‌های شکست خورده متوسط دوره زمانی ۸٫۵ سال دارند.
- تمامی تحریم‌ها، در عین هزینه، متضمن فایده هم هستند. هر تحریم اقتصادی، دو هزینه و دو فایده دارد. هزینه های یک تحریم بر کشور وضع کننده و تحریم شونده، همزمان بر هر دو وارد می شود. کما اینکه فواید نیز دوسویه است. لذا موفق بودن یا عدم موفق بودن یک تحریم، مستلزم تحلیل هزینه-فایده است چه در کشور تحریم شونده و چه در کشور تحریم کننده، چه قبل از اعمال و چه پس از آن، و چه هزینه ها و فواید مستقیم مالی-اقتصادی و چه غیر مالی. لذا حسابداری اقتصادی و اجتماعی تحریم یکی از مهمترین ابزارهای اقتصاددانان و تصمیم گیران است.
- بلحاظ هزینه-فایده، بیش از سه چهارم تحریم‌ها، با شکست مواجهه بوده اند. هر چقدر دوره زمانی تحریم به درازا بکشد کشور تحریم شده این امکان را پیدا می کند که هزینه های آن را کاهش دهد و در ضمن از مزیت نسبی حاصله از تحریم برای یافتن محصولات ملی جایگزین و تولید داخلی بهره مند شود.

- در اغلب تحریمها تاثیرات روانی بیش از تاثیرات عینی وارد شده و مورد عنایت تحریمی کنندگان بوده است.
 - هزینه های تحریم به صورت کسری از تولید ناخالص ملی محاسبه و اعلام می شود. متوسط هزینه های تحریم قبل از ۱۹۸۵، معادل ۲,۵٪ و بعد از آن ۳,۵٪ از تولید ناخالص ملی کشور تحریم شونده بوده است. این رقم در مورد عراق، ۵,۵٪ شده بود.
 - روند جهانی شدن اقتصاد موجب شده تا اقتصاد جهانی لایه های بیشتری داشته باشد، اقتصادهای زیرزمینی در مراودات جهانی وسیعتر شود و راه های فرار متعدد گردد. از سوی دیگر در حوزه مراودات مالی جهانی شدن موجب یکپارچگی بیشتر گردیده است. لذا جهانی شدن اقتصاد، با بالا بردن درجه پیچیدگیها، تحریمهای تجاری را شکست خورده تر و تحریمهای مالی را موفق تر کرده است. با اینحال فضاهاى آفشور (offshore)، بانکهای شوینده پول و دلایى های زیرزمینی، کماکان درجه اثربخشی تحریمها را کاهش می دهند.
 - نمونه تازه مطروحه مانند بانک استاندارد چارترز انگلستان که سالها برای ایران مراودات مالی انجام داده بود و اخیراً تنبیهی معادل ۳۴۰ میلیون یورو شد، نشان از عدم پایداری خود دولتها و بویژه بخشهای خصوصی به تحریمها است. داستانها مربوط به همکاری خود شرکتها و بانکها در دیگر کشورها با ایران، متعدد و متواتر است.
- با توجه به موارد فوق می توان مجموعه حاضر را گامی ابتدایی در مسیری دانست که در صورت انجام فعالیت های دقیق علمی و تنویر افکار عمومی از طریق رسانه ها می تواند تأثیرپذیری نظام اسلامی را از آثار و تبعات تحریمها به حداقل ممکن برساند.
- این مجموعه که با همکاری صمیمانه معاونت محترم پژوهشی دانشگاه اصفهان جناب آقای دکتر محمد ربانی و ریاست پژوهشکده اقتصاد دکتر محمد واعظ به سرانجام رسید، حاصل

کار جمعی برخی اعضای هیأت علمی و دانشجویان دکتری اقتصاد دانشگاه اصفهان است که اگر عزیزان پاسخ و نیت خالصانه آنها نبود شاید پایانی بر این مجموعه نبود.

لازم است از سرکار خانم محمدی که در ویرایش و تصحیح این متن و نیز سرکار خانم درخشان که در طراحی جلد این مجموعه ما را یاری کردند، تشکر و قدردانی بنماییم.

پیشاپیش از همه اساتید بزرگوار و پژوهشگران عزیز که با راهنمایی خود، خطا و لغزش‌های موجود در این اثر را گوشزد می‌نمایند، کمال تشکر را داریم.

مهدی طغیانی^۱ و همکاران^۲

اسفند ۱۳۹۲

^۱ عضو هیأت علمی گروه اقتصاد دانشگاه اصفهان mtoghyani@gmail.com

^۲ دکتر سید عقیل حسینی، دانش آموخته دوره دکتری علوم اقتصادی دانشگاه اصفهان

دکتر ایمان باستانی‌فر، عضو هیأت علمی گروه اقتصاد دانشگاه اصفهان

دکتر محمدرضا حیدری، عضو هیأت علمی گروه اقتصاد دانشگاه اصفهان

مرتضی درخشان، دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه اصفهان